

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

652 פ"ק ויפ"ח תש"פ י"ג י"א
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482

הנושא: לבן הארמי כפוי טובה.

הקטרוג, וכי יש לו יסוד לחשוב שבראש השנה הבא - תקנ"ג - יעבירו המקטרגים את קטרוגם מהחסידות - עליו. רבנו הזקן ביקש מהם לעורר רחמים וכן לעשות סדר כיצד לעזור לבנו אדמו"ר האמצעי, בהנהגת והנהלת החסידים ועניני החסידות.

בתו הצדיקה כששמעה את כל מה שמסר אביה לתלמידיו, החליטה להחליף את אביה, וחשבה כיצד לבצע זאת.

בערב ראש השנה אחרי תפילת מנחה, נכנסה הרבנית דבורה לאה לבית המדרש של המנין הקטן, בו נכחו בני 'בית רבי' ויחידי סגולה מבין התלמידים שהיו שקועים אותה שעה באמירת תהלים. הרבנית דבורה לאה ניגשה אל ארון הקודש, פתחה את דלתותיו והכריזה: "כל הקהל, הנכם עדים שבפני ספרי התורה הקדושים, אני מקבלת על עצמי בדעה צלולה באלה ובשבועה, שאני דבורה לאה בת שטערנא מחליפה את אבי רבי שניאור זלמן בן רבקה, שהוא ישר בחיים".

בערב ראש השנה אחרי תפילת מנחה, העמידה הרבנית שלושה חסידים כבית דין והודיעה כי הינם עדים שהיא מקבלת על עצמה בדיעה צלולה ובאלה ובשבועה, שאני דבורה לאה בת שטערנא מחליפה את אבי רבי שניאור זלמן בן רבקה, שהוא ישר בחיים.

בליל א' דראש השנה אחרי התפילה, יצא רבנו הזקן ושאל היכן נמצאת דבורה לאה. כשראה אותה התחיל לומר לה "לשנה..." הוא הספיק לומר רק את המילה "לשנה", והרבנית דבורה לאה קפצה ואמרה: "לשנה טובה תכתב ותחתם, אבא, אל תדבר..." ולא נתנה לו לסיים את ברכתו.

ביום שני של ראש השנה חלתה הרבנית דבורה לאה, ולמחרת בצום גדליה - ג' תשרי תקנ"ג - נסתלקה לעולמה כשהיא בדעה צלולה עד הרגע האחרון, ונטמנה בבית העלמין שבליאזנא.

בקשתה האחרונה מאביה הייתה, שיחנך וידיך את בנה יחידה - לימים אדמו"ר הצמח צדק.

בנה שהיה עולה על קברה הוא הלחין ניגון שנקרא "ניגון ההשתטחות".

מיתתה של דבורה מינקת רבקה מוזכר אחר המעשה שהרגו שמעון ולוי את כל העיר שכם. ויעקב פחד שמא יבואו להילחם בו יושבי הארץ, אולם הקב"ה הפיל פחד על כל הסובבים ולא רדפו אחרי בני יעקב, אבל הקב"ה מצוהו שילך לבית אל ויקיים את נדרו, עודנו בבית אל והנה מתה דבורה מינקת רבקה, וכמו

נזכר בפרשה בענין מיתת דבורה מינקת רבקה: "וַתָּמָת דְּבִרָה מִיִּנְקַת רִבְקָה וַתִּקְבֹּר מִתַּחַת לְבֵית אֵל תַּחַת הָאֵלֹנִים וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אֵלֹן בְּכוֹת. וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב עוֹד בָּבֹאוֹ מִפָּדָן אָרָם וַיִּבְרָךְ אֹתוֹ. וַיִּבְרַךְ אֹתוֹ - בִּרְכַּת אַבְלִים (ב"ר).

ובפרשת חיי שרה (כ"ד, נ"ח) נאמר: "וַיִּקְרָאוּ לְרִבְקָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הִתְלַכִּי עִם הָאִישׁ הַזֶּה וַתֹּאמֶר אֵלַי: וַיִּשְׁלַחוּ אֶת רִבְקָה אֲחֻתָּם וְאֶת מִנְקָתָהּ וְאֶת עֶבֶד אֲבִיהֶם וְאֶת אֲנָשָׁיו."

במדרש פסיקתא זוטרתא (לקח טוב פרשת חיי שרה פרק כד) "וישלחו את רבקה אחותם ואת מנקתה. זו דבורה, שנאמר ותמת דבורה מינקת רבקה".

צריך להבין מה זכתה דבורה מינקת רבקה להיכתב בספר התורה לנצח נצחים, הרבה מניקות היו ורובם ככולם לא ידועות לאף אדם (למעט יוכבד אימו של משה רבנו), ובמה זכתה המינקת הזו לעלות על ספר לדורי דורות. ועוד שיבכה עליה יעקב אבינו?

במדרש קהלת (רבה פרשה ז' אות ג') מובא שהיתה גם המינקת של יעקב וז': ויקרא שמו אלון בכות א"ר שמואל בר נחמן מהו אלון בכות? עד שמשמר אבלה של דבורה מינקתו באתה לו שמועת רבקה אמו ובכה ב' בכיות לכך נאמר אלון בכות. ע"כ.

משמע שהיא היתה גם מינקת של יעקב בעצמו, ובכל זאת עדיין תמוה שיעקב יבכה על מניקתו ותזכיר זאת התורה כמאורע חשוב בחייו.

רש"י אומר, שבאמת אין ענין בסיפור מיתתה של דבורה, אלא שאמו רבקה נפטרה באותה העת, והתורה לא פרסמה ענין פטירת רבקה אמנו מפני שהיה בסתר, שלא יקללו הבריות כרס שיצא ממנו עשו ולכן אף הכתוב לא פרסמה. ובספר חומת אן להחיד"א כתב בשם רבנו אפרים: מנקת רבקה. גימטריא אף רבקה מתה בו ביום.

ונראה לומר ביאור חדש בזה בהקדם:

מסופר על הצדיקת דבורה לאה בת 26 בתו של בעל התניא אמא של ילד בן 3 ששמו היה מנחם מנדל שלימים היה האדמו"ר בעל הצמח צדק. בקיץ תקנ"ב שנת 1792 התעורר קיטרוג גדול למעלה על אדמו"ר הזקן ושיטתו בהפצת תורת החסידות, והוא היה זקוק למליצי יושר ולמעוררי רחמים, ולצורך כך הוא שלח שלוחים מיוחדים ל"אהלי קודש" של מורנו הבעש"ט והרב המגיד ממזריטש.

במוצאי שבת סליחות, סוף שנת תקנ"ב, קרא רבנו הזקן אליו אחדים מזקני תלמידיו וסיפר להם על המצב הרציני של

שנאמר: "ותמת דבורה מינקת רבקה ותיקבר מתחת לבית אל תחת האלון ויקרא שמו אלון בכות".

אולי אפשר לומר, שמחמת שבניו של יעקב אבינו הכניסו את אביהם לסכנה והוא אף חשש ממנה הרי שבזה נגזרה עליו מיתה, ובאה דבורה המינקת ולקחה על עצמה את המיתה במקומו וכיפרה עליו.

עוד אפשר לפרש, לבן הארמי הוא סמל הכפוי טובה.

וכפי שכתב בספר הישר כיצד לבן רצה להרוג את יעקב אבינו והוא זה ששלח את עשו הרשע להרוג את יעקב אבינו. וכתב: שכאשר יעקב אבינו נפרד מלבן בגלעד יגר שהדוּתא ולבן חוזר לביתו, הוא שולח ת בנו "בעור" אל עשו כדי להודיע לו שיעקב ברח ממנו ולהסיתו להרוג את יעקב, לבן לא היה ביכולתו לעשות זאת בעצמו כי הוא נשבע ליעקב אבינו שהוא לא יעבור את הגל.

מיהרו השלוחים אל עשו ואמרו לו: כה אמר אחיך וקרובך, השמעת מה שעשה לי יעקב אחיך? בתחילה בא אלי ערום וריק, יצאתי לקראתו הכנסתי אותו לביתי בכבוד, נתתי לו את שתי בנותי לנשים ואת שפחותי, האלוקים בירך אותו בזכותי, ויהי לו בנים ובנות ושפחות, וצאן ובקר וגמלים וחמורים היו לו ממני הרבה מאד, גם כסף וזהב הרבה, והנה כשראה את עצמו חזק ועצום, עזב אותי כשהלכתי לגוזז צאני קם וברח בסתר, לקח את נשיו ובניו על הגמלים והולך כעת עם כל מקנהו ורכושו אשר רכש בארצי, אל יצחק אביו, ולא נתן לי אפילו לנשק לבני ולבנותי, לקח אותם כשבויות חרב, וגם גנב את אלהי וברח, אני עזבתי אותו עם כל רכושו בנחל יבוק, כעת אם רצונך ללכת אליו לך ותמצא אותו ותעשה לו כרצונך.

באו שלוחי לבן לעשו ומסרו לו את כל הדברים האלה, כששמע עשו את כל דבריהם חרה אפו מאוד על יעקב וזכר בשנאתו, וְחָמְתּוּ בְעֵרָהּ בּוֹ, מיהר עשו ולקח את בניו ואת עבדיו ששים איש, ועוד לקח מבני שעיר החורי שלש מאות וארבעים איש, כל המחנה הזאת ארבע מאות איש שולף חרב, והלך לקראת יעקב להכות אותו.

אלא שתוך כדי כך, בעור בנו בשובו מעשו, הלך אל רבקה אם יעקב, ואמר לה, עשו בנך כבר יצא לקראת יעקב כדי להרוג ועמו ארבע מאות איש. [כנראה עשה כן כדי לצערה]. ויצר לרבקה מאד ותמהר ותשלח שבעים ושנים איש מעבדי יצחק אל יעקב לעזור לו בעת צרה. וילכו אל יעקב ויגידו לו לאמר, הנה רבקה אמן שלחה אותנו אליך להגיד לך כי עשו אחיך בא עם ארבע מאות איש לקראתך, בני יקירי אתה תדבר עמו דברים רכים ותן לו מתנה הגונה, כדי שישב מחרון אפו וירצך וישא פניך. בני יעקב, למה אשכל שניכם יום אחד כקין והבל, בני יקירי תשפיל עצמך מפניו.

הרי לנו עד כמה לבן היה כפוי טובה, על אף שכל עשרו בא לו מיעקב אבינו חיפש להמיתו ושלח את עשו להרוג.

וכתב הכלי חמדה לרבינו שמואל לניאדו ז"ע מחכמי ארם צובא, בעל הכלי יקר על הנביאים, שלכן פותחים את פרשת הביכורים שעניינה הכרת הטוב ב"ארמי אובד אבי", כי לבן הארמי היה כפוי טובה הגדול ביותר, שאמר ליעקב: "אם נא מצאתי חן בעיניך נחשתי ויברכני ה' בגללך", כמו שפירש רש"י, שלפני שבא יעקב לבית לבן לא היו לו בנים, לכן שלח את בתו רחל עם הצאן, ולאחר מכן נולדו לו בנים בזכות יעקב, וכן מעט הצאן אשר היה לפניו ויפרוץ לרוב, לבן ידע היטב שכל הברכה שיש בביתו היא בזכותו של יעקב. וכשיעקב הלך מביתו, רדף אחריו וכפה בטובה ואמר דברים הפוכים "הבנים בני, והבנות בנותי, וכל אשר לך לי הוא, ויש לאל ידי לעשות עמכם רע, ואלקי אביכם אמר אלי השמר לך וגו'". כך נראה דמות של מי שאינו מכיר בטובה.

לכן עתה כשעומדים עם סל הביכורים, אומר שאני אינני כפוי טובה, שלא כארמי אובד אבי שכפר בטובה ורדף אחריו.

כאשר יעקב באינו עומד להיפגש עם עשו הרשע הוא אומר לו: "עם לבן גרתי – ולא למדתי ממעשיו הרעים", אני אינני כפוי טובה כמותו.

ומביא דוגמא: "ויהי לי שור וחמור", אני כדוגמת השור והחמור שבהם מכירים טובה לבעליהם, כמאמר הנביא (ישעיה פרק א', ג') "יָדַע שׁוֹר קִנְהוּ וְחֲמֹר אָבוֹס בְּעֻלָּיו".

לפי זה יש לומר שלכך מציינת התורה על קבורתה של מינקת רבקה ואת בכייתו של יעקב אבינו עליה, בכדי להראות לנו את גודל הכרת הטוב שיש ליעקב אבינו אפילו למינקת של אמא שלו.

כתב בספר חסידים (סימן קפ"ה), שממהרים להיפרע מכפוי טובה יותר ממי שחוטא בחטאים אחרים, שהרי נבל הכרמלי היה כפוי טובה לדוד המלך ועבדיו, ששמרו על צאנו כל שעות היום והלילה, וכעונש על כך, מת לאחר עשרה ימים, כמו שכתוב בשמואל (א', כ"ה) ואילו שמעי בן גרא שעשה לדוד המלך רעה גדולה מזו, שסקל את דוד באבנים להמיתו, לא מת.

בספר מאיר עיני ישראל כתב: דרכו של החפץ חיים היה בימי חודש אלול להתבונן בעולמו, ולערוך חשבון הנפש על מעשיו בהתעוררות ולפעמים היה בוכה ומתמוגג בדמעות.

במוצאי שבת אחד שלפני הסליחות הראשונות, שמעתי מוכיח את עצמו בבכי: ישראל מאיר!!! האם אינך מכיר טובה וחסד להקב"ה שנתן לך שכל ובינה לסדר את הספר "חפץ חיים"? האם מכיר הנך טובה על זה שהעולם לומד בספר "חפץ חיים"?! אם אינך מכיר זאת, הרי טרם הגעת למדת טובה שיש לו לכלב!

למחרת בבוקר - המשיך וסיפר תלמידו הנ"ל: שאלתי ביאור לדבריו האחרונים והשיב לי: התורה מספרת "וישם ה' לקין אות" ואיתא על זה במדרש: ר' אבא אמר: 'כלב' מסר לו, וטעם הדבר לפי המסופר שם שהבל היה גיבור מקין, והתגבר עליו הבל תחילה והפילו ארצה להמיתו, והתחנן קין לפני הבל שירחם עליו ולא יהרגהו, ולאחר שהניחו, קם עליו ויהרגהו.

רואים אנו שקין היה לקוי במידת הכרת טובה, שלא זכר חסד אחיו שחמל עליו כשהיה מסור בידו. והנה ידוע שהכלב מידתו להכיר טובת בעליו עמו בספקו מזונותיו המועטים, ועל כן הוא נאמן לבעליו ושומו ביום ובלילה, ולפיכך מסר הקב"ה לקין 'כלב' שילוהו תמיד ויזכירהו מדת הכרת טובה.

ומכאן המשיך החפץ חיים והסביר לתלמידו: חיוב מוטל לכל אדם לזכור תמיד טובת מיטיבו, ולהכיר טובה להקב"ה על חסדיו עמו, שאם לא כן, הרי הכלב כבר עדיף ממנו בזה.

בדרושי מהרש"ש סירירו (לרבי שמואל שאול סירירו זצ"ל מהעיר פאס שבמרוקו, חי לפני ארבע מאות שנה, נפטר באלול תט"ו בדרוש יט לשבת הגדול) מאריך בעניין כפוי טובה ושם הוא כותב שגם אצל בעלי החיים תראה שאינם כפויי טובה: ומספר שם: ועוד בא בספרי החכמים על איש היה הולך במדבר, בהיותו תחת רותם אד הלך אליו אריה, ילך הלוך ובכה בקול תחנונים, והעני כשמעו קול האריה עלה לראש האילן, והאריה בא אצל האילן ועושה עצמו כמי שרוצה לעלות למעלה, וכמעט עושה תנועות כאלו קורא לאיש.

והאריה כאיש מכאובות פשט ידו אליו, ובין צפורניו יתד תקועה בו, והסיר אותו וריפא יד האריה והלך לו.

ואחר זמן נתפש אותו האריה והובא אל מלך אחד אשר בעירו, שומו בכלוב בחצירו.

לימים נתפש האיש ההוא לגנב, ונגזר למיתו, ומשפטו נחרץ להשליך אותו לאריה ההוא. וכאשר השליכוהו אליו, הכירו האריה, ולא די שלא חבל בו אלא נתקרב אליו מנענע בזנבו ולוחכו.

וכאשר ראו העם הענין, הגידו למלך, ושאל לו המלך על הענין, והגיד לו כל המאורע, והגיד לו למקום שאירע בו המעשה, ונודע מן המקום שהביאוהו, שהוא היה האריה בודאי.